

Ny jysk mønttype fra kong Niels?

Af Jens Christian Moesgaard

Arkæologiske udgravninger og omfattende metaldetektorrecognitioner har vist, at der fra omkring 700 til lidt ind i 1100-tallet lå en betydelig handels- og håndværksplads ved Sebbersund på sydsiden af Limfjorden i Nordjylland. I begyndelsen af 1000-tallet – det præcise tidspunkt kan ikke fastslås – blev der anlagt en kristen kirkegård og bygget en trækirke, der efter alt at dømme var i brug en generation eller to længere end handelspladsen. Ud af de anslåede 700 grave er 468 undersøgt arkæologisk af Aalborg Historiske Museum (nu Nordjyllands Historiske Museum) (Nielsen 2004, med henvisninger).

I grav 456 blev der i sommeren 1993 fundet en mønt (fig. 1) (ÅHM 2863x1486). Det var faktisk den eneste gravgave, der blev fundet på hele kirkegården. Graven lå i udkanten af kirkegården og hører ifølge udgraverens vurdering til blandt kirkegårdens yngste (fig. 2). Skelettet (fig. 3) (ÅHM 2863x1510) er velbevaret og stammer fra en ung kvinde på omkring 18/21-25 år. Der var intet særligt at bemærke antropologisk om skelettet. Dog havde hun et korsben, der ikke var vokset helt sammen omkring rygmarven – en medfødt knogledeformation, der muligvis skyldes vitamin- eller blodmangel hos moderen under graviditeten. I denne milde form har den ikke haft de store konsekvenser for kvindens daglige liv (Lynnerup 2003, s. 29; pers. medd. Niels Lynnerup juli 2016). Mønten lå ved den gravlagtes højre hånd. Den blev optaget i præparat og udgravet på konserveringsafdelingen på Aalborg Historiske Museum. Det kunne konstateres, at flere af fingerknoglerne var farvet grønne af kobberkorrosion, sandsynligvis fra mønten. I præparatet var der svage rester af et fintvævet, men meget nedbrudt tekstil. Det var en tråd, der sandsynligvis var spundet af hør eller nælde (kopi af konserveringsrapport KMMS j.nr. 12/93-406).

En af udgravningslederne, Erik Johansen, sendte straks et foto af mønten til Den kongelige Mønt- og Medaillesamling med henblik på en hurtig bestemmelse. Der er kun bevaret omkring halvdelen af mønten, men resten af motivet var fuldt læseligt – det er dog altid lidt svært at bestemme mønter efter foto. Mønten blev med stort forbehold mønten bestemt til kejser Konrad II (1024-1039), formentlig tysk, muligvis det nederlandske område (KMMS j.nr. 12/93-406). I den publicerede fundliste for året 1993 står der efter fornyet undersøgelse af fotografiet mere forsigtigt "Halveret mønt, formentlig fra 1000-tallet, men endnu ikke med sikkerhed identificeret" (Jensen 1994, s. 254; FP 5220 (= FP 5621, fejlagtig dobbeltindføring); jfr. Hejine 2004, nr. 8.42). Denne bestemmelse er blevet stående og citeres i diskussionen om kirkegårdens datering som et forsigtigt "midten af 1000-tallet" eller blot "1000-tallet" (eksempelvis Birkedahl og Johansen 1995, s. 161 & 2000, s. 28; Nielsen 2004, s. 118).

Når man får mønten i hånden, viser der sig imidlertid en anden mulighed. Det er nemlig svært at se ud fra et foto, at mønten er tynd og metallet skrøbeligt. Den bevarede del vejer kun 0,14 g. Selv hvis man forudsætter korrosionstab, kan den oprindelige vægt næppe

Fig. 1. Hidtil ukendt jysk mønttype fra kong Niels (1104-1134).

Foto: Niels Jakob Elsborg Andersen, Nationalmuseet.

Ca. 300%

have oversteget 0,50 g med ret meget. Det passer ikke med en normal 1000-talsmønt, selvom netop de nederlandske dog er noget lettere end de øvrige.

Bagsiden bærer et kortarmet kors med tre punkter placeret i trekant ved korsarmenderne (to korsarme bevarede). Der er spor af indskrift indeholdende O, muligvis X, V og T. Et stort I formet af to trekanter går ned i den bevarede korsvinkel. Det er ikke klart om I'et er tænkt som et led i indskriften eller som korsvinkelmotiv. På forsiden ses dele af en kronet buste til venstre. Kun næse, øje, krone og nakke er bevaret, da stykket jo er fragmentarisk. Indskriften brydes for oven af kronen. Hvis man antager, at indskriften starter for neden (hvis for eksempel busten har gået til nederste rand), kan den læses således: [...].O (eller stort punkt foran bustens pande?) / LA(V?) [...], der hypotetisk kan rekonstrueres til NICO /LAVS (REX ?) eller lignende (en læsning som OLAV er mindre sandsynlig, da den ikke passer med den plads, der er til rådighed, og formen OLAF med F normalt benyttes på Oluf Hungers mønter).

Hvis denne læsning er korrekt, må mønten være dansk og fra kong Niels (1104-1134). Det ville passe meget bedre med den lille diameter, den lave vægt og det skrøbelige metal, der netop er karakteristisk for de jyske udmøntninger i slutningen af 1000-tallet og starten af det følgende århundrede. Fundstedet antyder også jysk oprindelse, selvom et fund ville være for lidt at bygge hele argumentationen på. Kong Niels' regering ville også passe med den formodede sene datering af graven, som udgraveren foreslog. Fremkomsten af en helt ny mønttype fra denne periode er ikke helt så usandsynlig, som det umiddelbart lyder – faktisk viser Thomas Guntzelnick Poulsens nylige nybearbejdning af mønterne fra Svend Estridsens sønner (1074-1134), at der er dukket en del nye typer op de sidste 100 år – og netop Niels'

Fig. 2. Plan over udgravningen af kirkegården ved Sebbersund. Grav 456 er angivet.

Tegning: Nordjyllands Historiske Museum.

Fig. 3. Grav 456.

Foto: Nordjyllands Historiske Museum.

regering og det jyske område hører til blandt de dårligst dokumenterede dele af udmøntningerne (Poulsen 2016).

Den her foreslåede læsning er naturligvis blot en hypotese. Forhåbentligt dukker der på et tidspunkt et komplet og fuldt læseligt eksemplar, der kan enten af- eller bekræfte den. På den foreliggende grundlag anser jeg det imidlertid for mest sandsynligt, at det drejer sig om en hidtil ukendt jysk mønttype fra kong Niels.

Tak til Torben Saraauw og Niels Lynnerup for diskussion og supplerende oplysninger. Artiklen er skrevet i forfatterens fritid.

Birkedahl, Peter & Erik Johansen, "The Sebbersund Boat-graves", *The Ship as Symbol*, København, 1995, s. 160-164.

Birkedahl, Peter & Erik Johansen, "The Eastern Limfjord in the Germanic Iron Age and the Viking Period", *Acta Archaeologica* 2000, s. 25-33.

FP = Fundprotokol, KMMS.

Heijne, Cecilia von, *Särpräglat. Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca 800-1130)*, Stockholm 2004.

Jensen, Jørgen Steen, "Den kongelige Mønt- og Medaillesamling. Danefæ 1993", *Arkæologiske Udgravninger i Danmark 1993*, København 1994. s. 243-258.

KMMS = Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet, København.

Lynnerup, Niels, upubliceret undersøgelse af skeletmateriale, marts 2003 (arkiv ÅHM j.nr. 2863).

Nielsen, Jens N., "Sebbersund – tidlige kirker ved Limfjorden", *Kristendommen i Danmark før 1050*, Roskilde, 2004, s. 103-122.

Poulsen, Thomas Guntzelnick, "De danske udmøntninger under Svend Estridsens sønner 1074-1134", *Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 2015 (2016), s. 117-221.

ÅHM = Ålborg Historiske Museum (nu Nordjyllands Historiske Museum).

Pilegaard Mønter & Bøger

ETABLERET 1963

Algade 65 • DK-9000 Aalborg • tlf. +45 98 139 000 • pi@stofanet.dk

Mønter: www.pilegaard-coins.dk • Bøger: www.antikvar.dk/pilegaard